

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНILI ЛЕГАЛІЗАЦІЮ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ТА ЇХ ТИПОЛОГІЯ

**МАРТИН П.І. - аспірант кафедри кримінального права та кримінології
Львівського національного університету імені Івана Франка**

<https://orcid.org/0009-0008-9527-2100>

УДК 343.3

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.3.30>

Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, підриває економічну стабільність, фінансову безпеку та авторитет правопорядку. Дослідження особи злочинця у цій сфері має ключове значення для розуміння причин і умов вчинення злочинів, визначення кримінологічних ризиків та розробки ефективних заходів запобігання. У статті проаналізовано соціально-демографічні, морально-психологічні, соціально-рольові та кримінально-правові ознаки осіб, які вчиняють легалізацію доходів, а також здійснено їх типологізацію залежно від функціональної ролі у суспільно-небезпечній діяльності. На основі статистики Офісу Генерального прокурора України, судової практики, даних міжнародних організацій та наукових робіт вітчизняних та іноземних науковців встановлено, що переважна більшість правопорушників — чоловіки віком 30–50 років, з вищою чи спеціальною освітою, досвідом у підприємницькій або фінансовій сфері. Виявлено основні типи учасників: замовники (вигодонабувачі), організатори, професійні посередники, пособники технічного рівня та випадкові учасники. Зроблено висновок про відносну сталість кримінологічного профілю злочинців цього типу в Україні та за кордоном, що має важливе значення для побудови кримінологічного портрета, прогнозування ризиків і вдосконалення стратегії протидії легалізації злочинних доходів.

Ключові слова: легалізація (відмивання) доходів, кримінологічна характеристика, типологія злочинців.

Постановка проблеми

Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, належить до найбільш небезпечних видів злочинів для економічної стабільності та фінансової безпеки держави. У сучасних умовах активної інтеграції України у світову фінансову систему зростає актуальність наукового аналізу кримінологічних характеристик осіб, які вчиняють злочини цього типу. Вивчення особи злочинця та формулювання її кримінологічного портрета дозволяє не лише глибше зрозуміти механізми функціонування злочинних схем, а й сформулювати практичні рекомендації щодо запобігання та протидії легалізації незаконних доходів.

Стан дослідження проблеми

Проблематика легалізації злочинних доходів та кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють відповідні злочини, привертала увагу як українських, так і зарубіжних науковців. Так, у працях О. З. Гладуна аналізується соціально-демографічний склад засуджених за ст. 209 КК України, у дослідженнях Н. А. Лугіної акцентується на професіоналізації та організованому характері цієї діяльності. Водночас у працях Е. Сазерленда висвітлено теоретичні підвалини феномену «злочинів білих комерційців», що безпосередньо корелює з проблематикою відмивання доходів. Окремі аспекти розглянуто у роботах міжнародних інституцій, таких як Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії від-

миванню коштів та фінансуванню тероризму (*Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism – MONEYVAL*) та Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (*Financial Action Task Force – FATF*), які відзначають високі ризики залучення до цих процесів фінансових та юридичних професій. Незважаючи на наявність певних напрацювань, недостатньо дослідженим залишається питання комплексної кримінологічної характеристики особи злочинця у сфері легалізації доходів із урахуванням української та зарубіжної практики, а також побудова типології учасників таких схем.

Мета і завдання дослідження

Метою дослідження є формування цілісної кримінологічної характеристики та типології осіб, які вчиняють легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, для поглибленого розуміння соціальних, психологічних та правових ознак цих осіб і розробки практичних підходів до запобігання їхній діяльності.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань:

- проаналізувати соціально-демографічні, морально-психологічні та кримінально-правові ознаки осіб, які вчиняють зазначені злочини;
- здійснити огляд статистики та судової практики щодо осіб, притягнутих до відповідальності за ст. 209 КК України;
- дослідити міжнародні підходи до визначення кримінологічного портрета таких злочинців;
- побудувати типологію учасників легалізації злочинних доходів за критерієм їх ролі, мотивів та рівня професіоналізації.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна роботи полягає у поєднанні аналізу української практики (статистики, судових рішень) із зарубіжними кримінологічними напрацюваннями та міжнародними рекомендаціями. На основі системного підходу запропоновано узагальнену кримінологічну типологію осіб, які вчиняють легалізацію злочинних доходів, що включає замовників (вигодонабувачів), ор-

ганізаторів, професійних посередників, технічних пособників та випадкових учасників. Отримані результати дозволяють глибше зрозуміти механізм злочинної діяльності та сформулювати науково обґрунтовані рекомендації для підвищення ефективності протидії відмиванню коштів в Україні.

Виклад основного матеріалу

Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є серйозною загрозою економічній стабільності та правопорядку у світі, включаючи Україну. Зважаючи на підвищену небезпеку цього явища, воно є об'єктом постійної уваги у контексті протидії йому з боку правоохоронних органів, банківських установ, а також громадськості.

Для ефективного запобігання злочинам, які виявляються у легалізації (відмиванні) майна, одержаного злочинним шляхом, як і будь-яким іншим кримінальним правопорушенням, важливим є дослідити кримінологічну характеристику осіб, які вчиняють відповідні протиправні дії. Як відомо, серед іншого, вивчення особи злочинця має істотний вплив на дослідження умов та причин злочинності, з'ясування інших аспектів кримінологічної характеристики легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, а також на визначення заходів протидії злочинам цього виду.

Вивчення особи злочинця у кримінології полягає у формуванні ряду його основних характеристик, таких як:

- 1) соціально-демографічні ознаки - вік, стать, місце проживання, сімейний стан, професія тощо;
- 2) морально-психологічні ознаки - риси характеру, інтелектуальні здібності, моральні цінності, рівень емоційної стабільності, світогляд тощо;
- 3) соціально-рольові ознаки – місце в суспільстві, суспільне середовище, у якому перебуває особа, у тому числі – коло колег, друзів, партнерів, родичів, можливе перебування у кримінальному середовищі тощо;
- 4) кримінально-правові ознаки – чи особа раніше притягувалася до кримінальної відповідальності, мотиви злочинів (матеріальна скрута, корисливий мотив, бажання

уникнути кримінальної відповідальності за минулі протиправні діяння, особиста образа тощо); вчинення кримінального правопорушення одноособово чи у співучасті; характер та спосіб злочинної діяльності [9, с.135; 10, с.432].

Легалізація майна, одержаного злочинним шляхом, є злочином, вчинення якого передбачає системність та складний характер дій винних осіб, через що часто вимагає участі декількох окремих осіб або декількох їх груп. Зважаючи на те, що даний злочин нерідко вчиняється у співучасті, доцільно під час формування характеристики особи злочинця зважати на ключові особливості різних видів співучасників, якими переважно виступають організатор та пособник “відмивання”.

Розглянемо з названих вище перші три групи ознак, які складають кримінологічну характеристику особи злочинця, - соціально-демографічні ознаки особи, яка вчинила легалізацію майна, одержаного злочинним шляхом, морально-психологічні ознаки, соціально-рольові ознаки.

Згідно з аналізом звітів Офіса Генерального Прокурора України про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види покарань, за 2025 рік, а також контент-аналізу матеріалів преси за поточний рік, організатором таких злочинів зазвичай є доросла особа, віком від 29 до 54 років, життєвий досвід та рівень соціальних зв'язків яких дозволяє продумати план легалізації або хоча би усвідомити сам факт необхідності “обілити” кошти. Характерними є також аналітичне мислення, схильність до ризику, дисципліна, рівень освіти, часто юридична, економічна, фінансова. Проте останнє не є обов'язковим елементом у випадку, якщо особа звертається за подібними послугами до профільних спеціалістів, та у разі, якщо майно, яке підлягає “відмиванню”, одержано шляхом здійснення злочинної діяльності, яка не вимагає високого рівня інтелектуальних здібностей та юридичних або економічних знань, зокрема вимагання, крадіжки, грабежі та інші злочини проти власності, вчинення яких нерідко відбувається з використанням грубої фізичної сили, психічного насильства

або пов'язано з проникненням в житло, інше приміщення чи сховище.

О.З. Гладун на основі вивчення звітів Офіса Генерального Прокурора робить висновки, що майже усі засуджені в період 2004–2015 років за ст. 209 КК України були громадянами України (99 %). За статтю серед засуджених домінують чоловіки (79 %). Лише в кожному п'ятому випадку було засуджено жінку. За віком засуджених можна розподілити наступним чином: 46 осіб вчинили злочини у віці 18–25 років (10 % від усіх засуджених), 64 особи вчинили злочини у віці 25–30 років (14 %), 253 особи вчинили злочини у віці 30–50 років (55 %), 64 особи вчинили злочини у віці 50–65 років (14 %). Встановлено, що серед засуджених за ст. 209 КК України особи із повною та базовою вищою освітою перевищують кількість засуджених із середньою освітою. Показово, що за вчинення вказаних злочинів було засуджено лише 1 особу, яка не мала загальної середньої освіти. Характеристика засуджених за сферою зайнятості показала, що найбільше їх число становлять інші (недержавні) службовці — 132 особи або майже кожен третій. Також поширеним було вчинення цього злочину серед працевдатних, які ніде не працюють і не навчаються (90 осіб або кожен п'ятий), приватних підприємців (56 осіб), робітників (45 осіб), працівників господарських товариств (38 осіб) [1].

До схожого висновку на основі аналізу судової практики приходять Н.А. Лугіна, зазначаючи, що переважно середній вік осіб, які вчиняють злочин, передбачений ст. 209 КК України, становить від 35 до 45 років, питома вага жінок у середньому становить 28 %. Більшість характеризується стійкою антигромадською орієнтацією, спостерігається проходження перевіреним стандартам злочинної поведінки, що обумовлено високою професіоналізацією злочинної діяльності, а також її організованим характером [4].

Відтак, можна зробити висновок, що середній вік злочинців в даному типі злочинів носить відносно перманентний характер - вік в більшості засуджених від 30 до 50 років зі значною перевагою осіб чоловічої статі (в

середньому близько $\frac{3}{4}$ від загальної маси засуджених по статті 209 КК України).

Високим рівнем інтелектуальних здібностей часто володіють особи, які планують “відмити” кошти, отримані від злочинної діяльності, що пов’язана з істотним рівнем маскуванню (незаконна торгівля об’єктами, вилученими з цивільного обороту (наркотичні речовини, прекурсори, зброя тощо) або злочинним зловживанням довірою або обманом з корисливою метою - шахрайством, інсайдерських торгівля, іншого роду махінації з фінансами і т. д.). Тут доречно навести результати досліджень Е. Сазерленда, американського соціолога та кримінолога, який зазначав, що шахрайство, махінації з фінансами, відмивання коштів, інсайдерська торгівля, тобто злочини, які вимагають стратегічного мислення, освіти та знання системи, а не грубої сили, вчиняють здебільшого особи високого соціального статусу та професійного становища, які використовують інтелектуальні здібності, знання і довіру замість фізичного насильства. Зокрема, дослідник зазначав, що “злочини білих комірів можна приблизно визначити як злочини, що вчиняються особами респектабельними та з високим соціальним статусом у процесі їхньої професійної діяльності” [8].

Н.А.Лугіна на основі проведеного ним аналізу також слушно зазначив про те, що частка осіб, які мають вищу освіту, в середньому досягає приблизно 30 % (проте в дійсності цей показник значно вищий, оскільки саме внаслідок наявності спеціальних знань і досвіду їх злочинні дії залишаються за рамками статистичного обліку) [4, с.162]. Більшість осіб, які притягувалися до кримінальної відповідальності за ст. 209 КК України, були залучені до суспільно-корисної діяльності (ці злочини вчиняються, як правило, приватними підприємцями, керівниками різних комерційних структур, менеджерами, бухгалтерами тощо).

Стосовно демографічних особливостей, то часто особа здійснює легалізацію коштів у країнах, відмінних від свого місця проживання та місця вчинення предикатного злочину, з метою підвищення рівня власної безпеки.

Так, у вироку в справі №756/18524/21 Оболонського районного суду міста Києва від 14 грудня 2021 року, згідно з резолютивною частиною якого особа визнана винною у вчиненні злочину, передбаченого ч.2 ст.209 КК України, зазначено, що винна особа, громадянин України, створив мережу “кол-центрів” до складу яких входили особи, що обізнані в торгівлі фінансовими інструментами та які видавали себе за менеджерів, агентів, брокерів, тощо, які підшукували осіб (майбутніх потерпілих), вводили їх в оману під виглядом участі в торгівлі фінансовими інструментами, що надавало змогу завладіти їх коштами. З тексту даного рішення випливає також те, що особа повністю усвідомлювала наступну необхідність легалізації отриманих коштів та планувала це робити у таких країнах як Чехія, Болгарія та Ірландія, тоді як предикатні діяння вчинялися у Федеративній Республіці Німеччина [2].

Зі змісту рішення випливає, що особа володіє профільними знаннями у фінансовій сфері та є громадянином країни, що не має безпосереднього стосунку ні до місця вчинення предикатного злочину, ні до місця легалізації майна, одержаного злочинним шляхом.

Стосовно пособника, то він рідше володіє високим рівнем інтелекту та профільними юридичними або фінансовими знаннями, за умови, що організатор чітко вказує на те, що і як потрібно робити в межах пособницької діяльності при вчиненні кримінального правопорушення. Пособники можуть бути декількох рівнів з метою створити більш запутану структуру та ускладнити «вихід на» організатора та пособників вищих рівнів. Так, пособник найвищого (умовно - першого) рівня все ж часто характеризується як людина, обізнана у фінансових та/або юридичних інструментах або, як мінімум, володіє певним рівнем організаторських здібностей, необхідних для успішної координації дій пособників нижчих рівнів. Пособника першого рівня часто об’єднує з організатором спільне місце проживання та тісне знайомство, і відповідно демографічні відмінності від країн, на території яких вчи-

няється як і предикатне діяння, так і наступні дії з легалізації майна.

У контексті зазначеного вище також слід згадати вирок Дарницького обласного суду міста Києва у справі № 753/20152/21 від 26 жовтня 2021 року, в якому особу було визнано винною у вчиненні злочину, передбаченого ч.2 ст.209 КК України з посиланням на ч.5 ст.27 КК України як пособника у “відмиванні”. Зі змісту документу випливає, що особа, яка є громадянином України, координувала дії пособників нижчих рівнів, з якими здійснювала переміщення в Чехію, Болгарію та Ірландію з метою реєстрації на документи пособників нижчих рівнів юридичних осіб 1, 2 та 3 рівнів, на банківські рахунки яких надходили одержані злочинним шляхом кошти з метою подальшої їх легалізації. Це підтверджує наведені вище дані щодо зазначених ознак пособника першого рівня.

Також у даному кримінальному провадженні з обширного переліку дороговартісних об'єктів, які суд звернув у дохід держави в рамках спеціальної конфіскації, можна зробити висновок про високий рівень фінансового добробуту пособника першого рівня [3].

Психологічними ознаками осіб, які вчиняють легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, можуть бути зневага до закону, жадібність, амбіційність. З кримінального досвіду або перебування в кримінальному середовищі може впливати і психологічний фактор “віддзеркалення”, а саме - те, що особа бере приклад зі свого оточення, члени якого також можуть займатися “відмиванням”, чим особа може самораціоналізувати такі дії для себе. Це формулювання близьке до терміну “раціоналізація” (або “самовиправдання”), який запропонував американський психолог та соціолог Кріссі Д.Р. Зокрема, через дану термінологію автор описує ідею, що злочинець повинен мати можливість самовиправдати (rationalize) свої дії, аби не сприймати себе як «злочинця».

Розглянемо також кримінально-правову групу ознак, які складають кримінологічну характеристику особи, яка вчиняє легалізацію, а саме - мотиви вчинення злочину,

а також попередній досвід притягнення до кримінальної та/або адміністративної відповідальностей.

Дослідники відзначають, що для вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, переважно притаманний корисливий мотив і водночас бажання уникнути відповідальності [9, ст.ст. 195–202; 10, ст.ст.198-205]. Адже “відмивання” коштів часто «заплутує» сліди у визначенні винних осіб у вчиненні предикатного діяння та допомагає легально обґрунтувати високий рівень життя, нерідко розкішний, який ведуть такі особи.

Також кримінальний досвід організатора характеризується, як мінімум, вчиненням, предикатного до легалізації, діяння, якщо організатором не виступає особа, яка надає такі послуги так би мовити «профільно», на професійній основі. Мотиви пособника та організатора - нерідко схожі, проте для пособника не обов'язковим є бажанням «заплутати» сліди у потенційному або реальному розслідуванні предикатного діяння, тому що він міг і не бути його співучасником.

Н.А. Лугіна на основі аналізу даних судової практики за, що основною причиною легалізації доходів в Україні є тісний зв'язок всередині підприємницьких ділових груп і політичних кіл. У ряді випадків підприємці особисто вступають у політичні групи або стають наближеними до політичних лідерів для подальшого лобіювання своїх інтересів. Самозбагачення – це основна мета таких дій. Своєю чергою, певні політичні лідери дають своїм наближеним карт-бланш у сфері їхньої діяльності, надаючи монопольний захист або, наприклад, послуги економічного шпигунства, на що отримують істотні грошові суми, хабарі [4, с. 160].

Дана теза більшою мірою, звісно, є релевантною для легалізації особливо великих грошових сум або особливо дороговартісного майна, проте, зважаючи на дані досліджень Н.А. Лугіної, слід виокремити ще одну соціально-демографічну ознаку в характеристиці злочинця, а саме - можлива наявність тісних соціальних зв'язків у політичних колах. Цю ознаку вочевидь слід віднести до факультативних, оскільки легалізація майна не завжди проходить за участі

особами з політичних кіл та може бути реалізована без будь-якої форми співпраці з такими особами.

У контексті розглядуваних питань цікавим видається порівняння наведених вище даних зі статичними висновками стосовно характеристик осіб злочинця, який вчиняє “відмивання”, поданими Комісією з винесення вироків США на основі даних за 2019–2023 фінансові роки. Зокрема, основні дані звіту такі:

- стать: 76.8 % засуджених за відмивання грошей — чоловіки;
- середній вік: приблизно 42 роки;
- кримінальна історія: 69.7 % належали до категорії з мінімальною або відсутньою попередньою судимістю (Criminal History Category I) [5].

Аналогічних офіційних статистичних даних в рамках української судової системи немає, проте, виходячи з даних, отриманих зі звітів Офіса Генерального Прокурора України та кримінологічних досліджень українських науковців з цієї тематики, можна зробити висновок, що загальні характеристики щодо кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, які притягувалися до кримінальної відповідальності за КК України, схожі з поданими в даному звіті, що може свідчити про їх релевантність, оскільки порівняння проводиться саме за загальними характеристиками, які на логічному рівні не мали би містити особливо істотної демографічної прив’язки.

На основі поданих вище даних можливим видається проведення певної типологізації осіб злочинців, які вчиняються легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

В загальному кримінологічна типологізація проводиться з теоретичною (для кращого розуміння феномена явища) та практичною (наприклад, щоб визначити ефективні заходи профілактики, побудувати кримінологічний портрет, передбачити ризики) метою.

Ключовим етапом побудови кримінологічної типології є визначення критеріїв, за якими здійснюється поділ осіб, що вчинили легалізацію (відмивання) доходів. У науко-

вій літературі та практиці правоохоронної діяльності найбільш поширеними критеріями, за якими здійснюється типологія, є:

- роль у злочинній діяльності (організатор, посередник, пособник);
- мотиви вчинення злочину (корисливі, професійні, обумовлені залежністю чи примусом);
- ступінь професіоналізації (епізодична участь, систематична діяльність, “професійні відмивачі”);
- спосіб реалізації протиправних дій (інтелектуально-організаційний, технічний, формально-легальний через прикриття бізнесу тощо) [10, с.432, 9, с.608].

З урахуванням цих критеріїв, а також на основі даних, отриманих в результаті аналізу робіт науковців, аналізу звітів Офіса Генерального Прокурора України, статистичних даних Комісії з винесення вироків США, видається можливим виокремити такі основні типи осіб, які вчиняють легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом за критерієм ролі (функціонального статусу) особи у схемі легалізації злочинних доходів.

1. Замовники (вигодонабувачі) - окрему категорію становлять замовники, тобто особи, які безпосередньо володіють коштами чи майном, здобутими злочинним шляхом, і зацікавлені в їх легалізації. Це можуть бути:

- організатори предикатних злочинів (шахрайств, розкрадань, незаконного обігу наркотиків, зброї, контрабанди);
- корумповані посадові особи, які отримали неправомірну вигоду;
- члени злочинних угруповань, які потребують «обілити» готівку для використання у легальній економіці.

Це зазвичай це особи середнього та старшого віку (35–60 років), які займають певне становище у суспільстві — підприємці, керівники, політичні діячі, кримінальні авторитети. Часто вони мають офіційний статус чи легальний бізнес, що використовується для маскуванню незаконних доходів.

Основний мотив їх діяльності — збереження та легалізація отриманих доходів, щоб мати змогу безпечно користуватися ними у легальному секторі (купівля нерухомості, бізнесу, розкішних товарів, інвес-

тування за кордон). Вторинний мотив — уникнення кримінальної відповідальності за предикатний злочин.

Роль замовника (вигодонабувача) у схемі замовників зазвичай зводиться до мінімуму та не беруть безпосередньої участі у технічних операціях. Вони фінансують процес, визначають його необхідність та контролюють кінцевий результат, але часто делегують організацію й виконання іншим особам (професійним «відмивачам», посередникам, пособникам). Саме замовники є кінцевими вигодонабувачами усієї злочинної діяльності.

У цьому контексті можна навести такі приклади:

- у багатьох міжнародних справах (зокрема, за даними FATF) замовниками виступають наркокартелі, які не організують схеми самостійно, а передають кошти професійним “money mules” чи компаніям-посередникам;

- в українських умовах це можуть бути високопосадовці або бізнесмени, які через пов’язані фірми чи офшори намагаються надати легального вигляду хабарям, “відкатам” або доходам від тіньових схем.

2. Організатори – це найбільш небезпечний і впливовий тип особи з високим рівнем інтелектуальних здібностей, часто з вищою освітою (економічною, юридичною, фінансовою), здатні до довгострокового планування та координації складних схем. Їх мотивація поєднує корисливий інтерес і прагнення уникнути відповідальності за предикатні злочини. Організатори зазвичай є чоловіками віком від 30 до 50 років, які володіють достатнім життєвим досвідом, знаннями у сфері економіки, права або фінансів та мають розвинену мережу соціальних контактів, інколи навіть в політичних колах. Вони формують загальну схему злочину, планують способи переміщення й маскуванню коштів, визначають учасників і їхні ролі.

Мотивація організаторів подвійна: отримання особистої матеріальної вигоди та приховування слідів предикатного злочину (наприклад, шахрайства чи торгівлі наркотиками).

Судова практика в Україні свідчить, що організатори часто здійснюють операції через низку підконтрольних компаній, зареє-

строваних у різних юрисдикціях. Прикладом є справа №756/18524/21, де організатор створив мережу “кол-центрів” і планував відмивати кошти в Чехії, Болгарії та Ірландії [2].

3. Професійні посередники – цей тип охоплює юристів, бухгалтерів, аудиторів, фінансових радників та інших спеціалістів, які мають формально легальну професію, але використовують її можливості для сприяння “відмиванню”. Вони допомагають створювати “фасад” легальної діяльності, займаються оформленням документів, реєстрацією компаній, відкриттям рахунків, консультуванням щодо обходу фінансового моніторингу.

Як зазначає Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (*Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism – MONEYVAL*) та Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (*Financial Action Task Force – FATF*), саме такі професії входять до групи DNFBPs (Designated Non-Financial Businesses and Professions), тобто суб’єктів підвищеного ризику у сфері відмивання. Їхня участь у схемах особливо небезпечна, оскільки надає злочинним операціям видимості законності [6; 7].

4) Пособники технічного (нижчого) рівня – особи, які безпосередньо здійснюють допоміжні дії: відкривають банківські рахунки, перевозять готівку, підставляють свої документи для реєстрації фірм. Як правило, вони мають нижчий рівень освіти, слабкіше усвідомлюють масштаби злочину та діють під керівництвом організаторів. Такими особами також можуть бути підставні директори та власники компаній. Їхня участь здебільшого зводиться до виконання конкретних інструкцій організатора чи посередника. Часто вони самі не усвідомлюють повного масштабу схеми.

Прикладом може слугувати згадана справа №753/20152/21, де пособники нижчого рівня відкривали рахунки та реєстрували фіктивні підприємства у країнах ЄС, за що отримували винагороду [2].

Окремою групою можна виділити назвемо так “випадкових учасників”. Це особи,

які стали залучені до легалізації під впливом обставин: добросовісна участь у цивільно-правових правочинах (продаж або купівля нерухомості або рухомих цінностей, обмін валют і т. д.). Дану групу варто виокремити окремо оскільки суб'єктивна сторона діянь таких осіб жодним чином не була спрямованою на вчинення злочинного діяння. Ці особи можуть виступати свідками у справі, інколи потерпілими.

Запропонована типологія не є вичерпною, проте вона відображає найбільш поширені моделі поведінки і соціальні ролі осіб, причетних до “відмивання” майна (коштів), здобутих злочинним шляхом. Такий поділ має практичне значення, оскільки дозволяє:

- спрямовувати профілактичні заходи залежно від типу злочинця;
- прогнозувати рівень небезпеки від його діяльності;
- обирати тактику розслідування з урахуванням ролі та мотивів особи.

Отже, на основі викладеного вище можна зробити такі висновки:

По-перше, кримінологічна характеристика таких осіб свідчить про їхню відносну соціальну стабільність і водночас високу криміногенність. Більшість винних — це чоловіки віком від 30 до 50 років, з вищою або, щонайменше, середньою спеціальною освітою, які мають певний соціальний статус, досвід у фінансовій чи підприємницькій діяльності, а також розвинене коло соціальних контактів, зокрема інколи і у політичних колах. Показово, що серед таких осіб нерідко трапляються приватні підприємці, службовці, керівники комерційних структур, бухгалтери, юристи та інші професіонали, які здатні застосовувати свої знання для організації та маскування злочинних схем. Водночас діяння осіб, притягнутих до відповідальності за ст. 209 КК України, характеризуються переважно корисливим мотивом і прагненням уникнути відповідальності за предикатний злочин, а також схильністю до ризику й дисципліною, що відрізняє їх від злочинців, які вчиняють імпульсивні насильницькі злочини.

По-друге, проведений аналіз дозволяє виокремити основні типи осіб, які вчиняють

легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Це:

1. Замовники (вигодонабувачі) — особи, які отримали незаконні доходи та зацікавлені в їх легалізації для безпечного використання;

2. Організатори — найбільш інтелектуально підготовлені та небезпечні учасники, які створюють і координують злочинні схеми;

3. Професійні посередники — юристи, бухгалтери, фінансисти, які формально діють у межах своєї професійної діяльності, але фактично забезпечують “обілення” коштів;

4. Пособники технічного рівня — виконавці другорядних функцій, які відкривають рахунки, реєструють фіктивні фірми чи транспортують кошти;

5. Випадкові учасники — особи, втягнуті у процес через цивільно-правові відносини, без усвідомлення злочинного характеру дій.

По-третє, порівняння кримінологічних даних отриманих про злочини цього виду в Україні із даними про відповідні злочини, вчинені в інших державах (зокрема, статистикою Комісії з винесення вироків США), свідчить про схожість загальних характеристик осіб, засуджених за відмивання коштів. Це підтверджує універсальність певних кримінологічних ознак та дозволяє говорити про відносну сталість профілю злочинця цього типу незалежно від країни.

Кримінологічна характеристика та типологізація осіб, які вчиняють легалізацію майна, одержаного злочинним шляхом, мають як теоретичне, так і практичне значення. Вони дають змогу формувати кримінологічний портрет винних, визначати групи ризику, прогнозувати поведінку злочинців, а також вибудовувати більш ефективні стратегії запобігання та протидії “відмиванню” коштів. Саме поєднання соціально-демографічних, психологічних і кримінально-правових ознак дозволяє створити цілісний образ злочинця та краще зрозуміти механізм функціонування суспільно небезпечної діяльності у сфері легалізації злочинних доходів.

Література

1. Гладун О. З. Кримінологічна характеристика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2017. Вип. 4. С. 131–137.

2. Вирок Оболонського районного суду міста Києва від 14 грудня 2021 року (справа №756/18524/21). URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/102041859>

3. Вирок Дарницького обласного суду міста Києва від 26 жовтня 2021 року (справа №753/20152/21). URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/100573621>

4. Лугіна Н. А., Омельян М. В. Кримінологічна характеристика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2019. Вип. 2. С. 158–165. DOI: 10.33244/2617-4154.2.2019.158-165

5. United States Sentencing Commission, FY 2019 through FY 2023 Datafiles, USSCFY19-USSCFY23. URL:https://www.ussc.gov/sites/default/files/pdf/research-and-publications/quick-facts/Money_Laundering_FY23.pdf?utm_source=chatgpt.com

6. Financial Action Task Force (FATF). Guidance on the risk-based approach for trust and company service providers. Paris: FATF, 2019. URL: <https://www.fatf-gafi.org>.

7. Council of Europe. MONEYVAL. Report on Money Laundering Typologies. Strasbourg: Council of Europe, 2019. URL: <https://www.coe.int/en/web/moneyval>.

8. Sutherland E.H. White Collar Crime. – New York: Dryden Press, 1949. – 272 p.

АНОТАЦІЯ

Money laundering, as one of the most dangerous forms of organized crime, undermines economic stability, financial security, and the rule of law. The study of the offender's personality in this field is crucial for understanding the causes and conditions of criminal behavior, identifying criminological risks, and developing effective preventive measures. The article analyzes socio-demographic, moral-psychological, social-role, and criminal-law features of individuals involved in money laundering, as well as provides their typology depending on their role in criminal activity. Based on the statistics of the Prosecutor General's Office of Ukraine, judicial practice, and international reports, it has been established that most offenders are men aged 30–50, with higher or specialized education, and experience in business or financial activities. The main types of participants are identified: beneficiaries (customers), organizers, professional intermediaries, technical-level accomplices, and occasional participants. It is concluded that the criminological profile of offenders of this type remains relatively stable both in Ukraine and abroad. This contributes to building criminological portraits, forecasting risks, and improving strategies to counter money laundering.

Keywords: money laundering, criminological characteristics, offender typology.

9. Кримінологія: підручник / За ред. О.М. Литвинова. Харків: Право, 2016. 416 с.

10. Джужа О.М. Кримінологія: підручник. Київ: Атіка, 2012. 312 с.